

GENOCID U UDŽBENICIMA HISTORIJE

Hajrudin MEŠIĆ

«Sve što se pamti, zaboravi se, a sve što se piše, to ostaje da se pamti», M.M. Bašeskija.

Ova davno izrečena mudrost govori da je zaborav saveznik fašizma i da je uloga historičara da nas opominju i podsjećaju na ono što bi mnogi željeli zaboraviti. Čine li to i uolikoj mjeri čine historičari i autori udžbenika, tema je ovog rada.

Zakupljeni svakodnevnim obavezama koje nas snažno pritišću rijetko se kad zapitamo ili pogledamo šta to i o čemu naša djeca uče u školi.

Danas, kao rijetko kad ranije, važnost škole došla je do izražaja, posebno njen odgojni segment. Upravo i stoga što malo vremena provodimo sa svojom djecom. Poslije napornog dana, kući se vraćamo umorni, nervozni i kao takvi trebamo biti na usluzi djeci koja nas željno očekuju. Nažalost, roditelji sjednu ispred TV-a, prikovani za naslonjače, postaju slijepi i gluhi za svoju djecu, i obratno. Međusobni razgovori svedeni su na neophodni minimum. Takav ambijent rađa jednu vrstu otuđenosti

i usamljenosti u smislu kako je to definirao Daniel Defo u svom djelu *Robinson Kruso*.

Važnost školstva za društvo i državu ponajbolje je odlikao najveći historičar XX stoljeća Fernand Brodel kad je kazao da Francusku nije uspjela ujediniti Ivana Orleanska, ali je to Francuskoj uspjelo zbog jedinstvenog obrazovnog sistema i jedinstvene saobraćajne mreže. Imajući u vidu da je kod nas gotovo sve podijeljeno (recept je dobro poznat gotovo svima), ni školstvo nije bilo pošteđeno podjela. Kreatori udžbeničke politike, posebno oni koji ne žele jedinstvenu BiH, znajući važnost školstva, uporno su insistirali na postojećem modelu.

Dakle, o čemu to mogu razgovarati mladi u BiH (razapeti u dejtonskom trouglu) ukoliko se slučajno sretnu negdje u Barseloni ili Veroni, kad ne čitaju knjige istih pisaca, ne uče iste pjesme, ne proučavaju iste historijske sadržaje? Naravno, nekad ste mogli započeti razgovor sa svojim vršnjakom iz Banje Luke, jer ste imali o čemu razgovarati, između ostalog i zbog toga što smo koristili iste udžbenike.

UČI LI NAS HISTORIJA ILI MUČI?

Vremenska distanca u historijskoj nauci je vrijeme (najčešće 20-50 godina) koje je potrebno da prođe da bi se neki događaj ili pojava mogli što istinitije sagledati, a onda i naučno obraditi. Ovo pravilo je poštovano jer se teško dolazilo do historijskih izvora, a i akteri događaja bili su smetnja jer je njihov uticaj u društvu vrlo često bio barijera da se neki događaj naučno valorizira, pa se zato čekalo da oni siđu sa historijske scene. Upravo stoga historičari su uvijek bili u grupi rizičnih društvenih kategorija, pod stalnom prismotrom ideologija, političkih sistema ili moćnih pojedinaca.

Ukoliko je pravilo vremenske distance imalo smisla u prošlosti, danas sigurno nema i svako ko se od historičara poziva na to, ustvari, gradi preventivni alibi, čemu su historičari, inače, skloni, jer se na taj način brane od eventualnih optužbi da na postavljena pitanja nisu bili kadri dati pravi odgovor. Dakle, historičari su i po svojoj definiciji oprezni, te ih zato nerijetko i zovu *vječita oklijevala*.

Profesor Tvrtko Jakovina, sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta, nema dileme. On zagovara američki pristup historiji, pri čemu djeca u školskim udžbenicima proučavaju događaje stare godinu dana, a da ni vrijeme koje nalaže vremenska distanca nije dovoljno govori primjer iz Grčke, gdje ne pomaže ni distanca od nekoliko stoljeća. Naime, grčko ministarstvo obrazovanja povuklo je udžbenike historije za VI razred, jer, navodno, autor nije na najbolji način opisao spaljivanje Smirne (Izmira).

Problem tumačenja nedavne prošlosti na Balkanu snažno opterećuje i predmet je brojnih rasprava. Tako su srbijanski historičari ne tako davno kritikovali autore novih udžbenika historije za osnovne i srednje škole u Crnoj Gori. Ni u Hrvatskoj nisu imuni na ovakve probleme, jer su i kod njih novi udžbenici historije/povijesti izazvali buru reakcija.

Pitanje koje se nameće je zašto je to tako i jesmo li jedini narodi koji imaju problema sa

prevladavanjem prošlosti. Dakle, kako pamćenje liječiti i prošlost riješiti?

Suočavanje sa prošlošću nije jednostavno, posebno ukoliko je ona ružna i nosi breme odgovornosti za učinjeno ili neučinjeno. Da je to tako, govore i primjeri naroda sa dugom demokratskom tradicijom, jer se ni njima nije bilo lahko suočiti sa prošlošću, mnogi to i danas odbijaju. Pa, tako, dok Francuzi prozivaju druge za zločine iz prošlosti, glasno šute o zločinima koje su počinili u Alžiru.

Jesu li Britanci procesuirali generale koji su sudjelovali u ratu oko Falkandskih otoka sa Argentinom?

Australska vlada i danas odbija formirati komisiju za suočavanje sa istinom o stradanju Aboridžana. Prije nekih mjesec dana na TV-u smo mogli gledati kako se interpretacija događaja iz Drugog svjetskog rata (fenomen dvostruke optike) prenijela i na ulice estonskih gradova.

Međutim, da sve i ne mora biti kao navedeni primjeri kad je u pitanju suočavanje sa prošlošću i njenim prevladavanjem, govori primjer Njemačke, koja se, od *zemlje fašista i militarista*, preobrazila u *zajednicu pacifista*, čiji vojnici sudjeluju u vojnim misijama, ali mirovnim. Zemlja koja je nekad progonila svoje državljane danas je utočište i nada unesrećenim i prognanim. Ovaj primjer ulijeva nadu da ćemo i mi u BiH, kao i naši susjedi, uspjeti u tome. Ako je Njemačka naučila lekcije iz prošlosti, zašto to ne bi učinili i drugi?

Historija ne smije biti vječito pribježište. Ona, prije svega, treba i mora biti putokaz u sretniju budućnost, kojoj svi trebamo težiti, a to je put ka Evropskoj uniji, koja je, kao takva, prije svega zajednica sigurnosti, a ekonomska priča je na drugom mjestu. Moramo znati da nas u Evropu neće primiti posvađane. Evropi trebamo pomireni, a ne da se mirimo u njihovom dvorištu.

Mi našu prošlost ne možemo izmijeniti, a Srbi moraju živjeti sa biljegom da su počinili genocid, što je potvrdio i Međunarodni sud

pravde u Haagu 26. februara ove godine i što prije to prihvate, tim bolje za sve nas.

Veliki problem je i to što je proces suočavanja sa prošlošću tek počeo, dok je npr. Njemačka petnaest godina nakon Drugog svjetskog rata u velikoj mjeri bila denacificirana, mi smo, čini se, još na početku tog procesa.

Imajući u vidu da su krize u BiH u prošlosti uglavnom uvožene, za nas je veoma bitno kakve sadržaje imaju udžbenici nama susjednih zemalja. Mi na to ne možemo uticati i zato je važno da se zemlje zapadnog Balkana što prije integriraju u Evropsku uniju, sa kojom ćemo dijeliti iste vrijednosti.

SPOMINJANJE GENOCIDA U UDŽBENICIMA

I dok udžbenici koje koristimo izbjegavaju priču o genocidu iz devedesetih, to ne važi za udžbenike koji su korišteni do 1992. godine, pa, tako, u udžbeniku *Historija za II Razred*, iz 1992. godine, možemo vidjeti dosta veliki broj fotografija o stradanjima u Prvom i Drugom svjetskom ratu. Uglavnom su to fotografije o stradanju Srba (vidjeti na str. 24, 130, 131, 193), dok se o genocidu govori u podnaslovu o suđenju ratnim zločincima (str.176).

Prvi udžbenici koji su korišteni nakon osamostaljenja BiH (naravno, ovo se odnosi na dijelove BiH koje je kontrolirala ARBiH) govore o genocidu koje je počinila ustaška država u BiH, kao i o četničkom genocidu nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu. Genocid u Srebrenici se ne spominje jer su udžbenici štampani 1994. godine, ali iznenađuje da se ne spominju genocidne radnje u ostalim dijelovima BiH koje su počinjene do izdavanja udžbenika.

U udžbenicima koje koristimo danas možemo pročitati koliko je građana BiH stradalo u Prvom svjetskom ratu, ali ne i to kako su stradali i koja je nacionalna struktura poginulih.

U poglavlju o Drugom svjetskom ratu govori se o denacionalizaciji Muslimana te o

zločinima okupatora i ustaša, kao i o genocidu četnika nad Muslimanima u Drugom svjetskom ratu.

Također, u ovom poglavlju postoje podaci o broju stradalih u Jugoslaviji, a posebno postoje podaci i za BiH, kao i nacionalna struktura stradalih. Zadnja nastavna jedinica nam govori da je 22. maja 1992. godine BiH primljena u UN. Dakle, ni riječi o genocidu u Srebrenici i drugim mjestima koja su doživjela sudbinu sličnu Srebrenici.

Udžbenici koji su korišteni prije raspada Jugoslavije sadrže brojne primjere zločina, kako tekstualne, tako i slikovne. Bitni su i jedni i drugi, jer mi kroz tekst razumijemo, a kroz slike pamtimo. Dakle, ako su Bošnjaci generacijama učili o stradanjima drugih naroda, zašto to danas i drugi ne bi učili o stradanju Bošnjaka (Srebrenice, Prijedora, Žepe...)?

Svi dobro znamo da su ekskurzije učenika u bivšoj Jugoslaviji obavezno sadržavale posjete Kozari, Jasenovcu i drugim mjestima stradanja u Drugom svjetskom ratu. Ne vidim razlog zašto naši učenici iz svih škola u BIH ne bi posjetili i Srebrenicu. Nažalost, današnje ekskurzije imaju za destinaciju Španiju, Italiju..., a da se ne upozna svoja domovina.

Praksa je pokazala da u Potočare idu uglavnom neke škole iz Federacije BiH, dok nijedna iz Republike Srpske. Dakle, osim ubacivanja sadržaja o genocidu u udžbenike, u nastavne planove trebalo bi ugraditi i posjetu Potočarima, gdje bi se održavao sat historije te da i na taj način mladi ljudi spoznaju istinu o događanjima u julu 1995. godine.

Bosna i Hercegovina će, po svemu sudeći, po prvi put nakon osamostaljenja dobiti udžbenike historije i geografije koji će imati isto historijsko tumačenje i interpretaciju događaja koji su bili kamen spoticanja pri pisanju dosadašnjih udžbenika. "Mi smo se još ranije dogovorili da se za novije historijske događaje napravi vremenska distanca i da se samo evidentiraju, ali nam je, naprimjer,

historija Prvog i Drugog svjetskog rata bila različita između srpskih, bošnjačkih i hrvatskih udžbenika. Sad je postignut dogovor da se to uskladi, što je prvi put u historiji BiH nakon raspada Jugoslavije» (dr. Mirko Banjac, direktor Pedagoškog instituta RS-a). To znači da će se uloga četnika i ustaša, Sarajevski atentat, formiranje NDH-a, itd., kao i događaji iz 90-tih, naprimjer i genocid u Srebrenici, Dejtonski sporazum, Referendum pisati jednom rukom bez dubljih analiza i interpretacija.

Ovo bi trebalo biti veliki korak za BiH, ali je i očigledno da će još mnogo vode Bosnom proteći dok narodi u BiH usklade stavove i mišljenja o zajedničkoj prošlosti.

Još želim naglasiti da ne treba očekivati da će saubacivanjem sadržaja o genocidu u udžbenike nestati fašizma. Naravno, on može biti sveden na onu mjeru u kojoj se može kontrolirati. Dakle, ni u današnjoj Njemačkoj, koja zaslužuje sve pohvale za ono što je učinila nakon Drugog svjetskog rata, i danas možete naći grupe koje podržavaju fašističke ideje, ali su one, na svu sreću, malobrojne i mogu se kontrolirati.

LITERATURA

1. Cigar, Norman, Genocid u BiH, Sarajevo, 1998.;
2. Gutman, Roy, Svjedok genocida, Zenica, 1995.;
3. Đurić, Ivan, Istorija – Pribežište ili putokaz, Sarajevo, 1990.;
4. Vukadin, Pero – Jašarević, Rifet, Istorija – Povijest za II. razred, Sarajevo, 1990.;
5. Imamović, Mustafa, Pelesić, Muhidin, Historija za IV. razred, Ljubljana, 1994.;
6. Šehić, Zijad, Kučuk-Sorguč, Indira, Historija za IV. razred, Sarajevo, 2003.;
7. Salom, Svjetlana, Istorija, mučiteljica života, Oslobođenje, broj 357, Sarajevo, 2007.

Summary

GENOCIDE IN HISTORY TEXTBOOKS

Hajrudin Mesic

The problem of recent Balkans history is a subject of numerous debates. Facing the past is not an easy task especially if that past is dreadful and if it carries a burden of responsibility for what is and what is not done. Even nations with a long history of democracy are a witness of the fact that it is not an easy task to deal with the past, some of these nations still live in denial of it.

However, history must never be an ever lasting place of sanctuary, it has to, primarily, be a guide to a better future towards which we all should strive.

Bosnia and Herzegovina is now, for the first time since its independence, about to get the textbooks of History and Geography that will have a unanimous interpretation of the events that were a subject of dispute so far.

This should represent a big step forward for Bosnia and Herzegovina, but evidently a long time will have to pass by before all the peoples of BiH will consolidate their opinions and attitudes about our common past.

موجز

الإبادة الجماعية في كتب التاريخ المدرسية

خير الدين ميشيتش

تمثل قضية تفسير الماضي القريب في البلقان حملاً ثقيلاً ومادة للكثير من النقاشات. إن مواجهة الماضي ليست بالأمر البسيط، وخاصة إذا كان ذلك الماضي قبيحاً ويحمل عبء المسؤولية عما تم فعله وما لم يتم فعله. وهذا الأمر معروف حتى عند الشعوب التي تعرف الديمقراطية منذ عهد بعيد، حيث لم يكن من السهل على تلك الشعوب أن تواجه ماضيها، بل إن الكثيرين يرفضون مثل هذه المواجهة.

لا ينبغي للتاريخ أن يكون ملاذاً دائماً، بل يجب أن يكون التاريخ مرشداً نحو مستقبل أكثر سعادة نصبوا إليه كلنا.

يبدو أن البوسنة والهرسك سوف تحصل – للمرة الأولى منذ استقلالها – على كتب مدرسية للتاريخ والجغرافيا تتضمن تفسيراً تاريخياً واحداً للأحداث التي كانت تقف حجر عثرة أمام تأليف الكتب المدرسية. سيكون ذلك خطوة كبيرة بالنسبة للبوسنة والهرسك، ولكن من الواضح أن شعوب البوسنة والهرسك ستحتاج للكثير من الوقت قبل أن تتوصل إلى اتفاق فيما بينها وتنسق مواقفها وآراءها حول ماضيها المشترك.